

Bare en av tre elever fortsetter med utdanning

Færre tar utdanning etter avsluttet videregående opplæring

Våren 2000 var det til sammen litt over 60 000 elever som gikk ut av videregående skole med studiekompetanse eller yrkeskompetanse. Av disse gikk bare 31 prosent direkte over i videre utdanning. Sammenlignet med 1997 har denne andelen sunket med 14 prosentpoeng.

Elevenes kompetanse er styrende for hvilken vei de velger etter videregående opplæring. Det er naturlig at elever med yrkeskompetanse trekker ned gjennomsnittet for alle elever. Mange av disse går direkte ut i arbeid og søker i langt mindre grad videre utdanning enn de som har studiekompetanse. Men dette alene forklarer ikke det lave tallet. Det er noe overraskende at også en stor andel av elevene med oppnådd studiekompetanse valgte andre veier enn utdanning rett etter videregående opplæring.

Med innføring av Reform -94 har ungdom mellom 16 og 19 år fått lovfestet rett til minimum tre års videregående opplæring. Opplæringen skal føre fram til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller dokumentert kompetanse. Vitnemål med oppnådd studiekompetanse gir elevene adgang til studier ved universiteter og høyskoler. Yrkeskompetanse gir en yrkestittel gjennom dokumentert svennebrev/fagbrev eller vitnemål. De elevene som av ulike grunner verken oppnår studiekompetanse eller yrkeskompetanse, får et kompetansebevis, som dokumenterer kompetanse på lavere nivå. Denne siste gruppen berøres ikke i denne artikkelen.

Færre med studiekompetanse velger utdanning rett etter videregående skole

Nesten 58 prosent av 2000-kullet gikk ut av videregående opplæring med studiekompetanse. Av disse var det ikke mer enn 45 prosent som fortsatte direkte over i høyere eller annen utdanning. En av årsakene er avtjening av verneplikten for guttenes vedkommende. Mange ungdommer føler dessuten behov for å gjøre noe helt annet før de tar videre utdanning. Det er også registrert en forbedring av arbeidsmarkedssituasjonen for ungdom på slutten av 1990-årene, slik at flere har mulighet til å få seg arbeid. Selv om antall elever som oppnådde studiekompetanse har endret seg lite fra 1997 til 2000, har antall elever som velger utdanning samme høst sunket med 1 400. Regnet i prosent har andelen med studiekompetanse som fortsetter i utdanning rett etter videregående skole sunket med 4 prosentpoeng i tidsrommet 1997 til 2000.

Dersom vi sammenligner de fem studieretningene som gir studiekompetanse (tabell 1), var det studieretning for musikk, dans og drama som hadde den høyeste andelen av elever som fortsatte med utdanning rett etter videregående skole. Andelen var 59 prosent. Mer enn hver femte elev av disse valgte å fortsette utdanningen ved en folkehøgskole. Denne andelen er høy sammenlignet med de andre allmennfaglige studieretningene, der færre enn en av ti valgte dette utdanningstilbudet. 17 prosent av elevene ved

Mona Raabe

Mona Raabe er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolknings- og utdanningsstatistikk (raa@ssb.no).

Tabell 1. Overgang fra videregående opplæring¹, etter studieretning og kjønn. Utdanning som ga studiekompetanse. 2000. Prosent

Studieretning våren 2000	I alt	I utdanning 1. oktober 2000 ¹					Ikke i utdan- ning 1. okto- ber 2000	I alt
		Videre- gående skoler og lær- linger	Folke- høg- skoler	Annen videre- gående utdan- ning ²	Høg- skoler	Univer- siteter		
Menn og kvinner								
i alt	34 712	6	8	4	16	11	55	100
Allm. øk. og adm. fag ..	29 926	6	7	4	17	11	55	100
Musikk, dans og drama	1 265	3	22	5	12	17	41	100
Idrettsfag	1 782	4	8	7	13	6	62	100
Naturbruk	403	10	5	2	16	6	61	100
Formgivingsfag	1 336	5	15	8	8	7	56	100
Menn i alt	13 875	5	4	5	11	8	67	100
Allm. øk. og adm. fag ..	11 988	5	4	4	11	8	67	100
Musikk, dans og drama	393	5	19	5	8	12	51	100
Idrettsfag	1 084	5	3	8	6	4	74	100
Naturbruk	189	12	2	4	17	4	62	100
Formgivingsfag	221	5	7	8	2	6	73	100
Kvinner i alt	20 837	6	11	4	19	13	47	100
Allm. øk. og adm. fag ..	17 938	7	9	3	20	14	47	100
Musikk, dans og drama	872	2	24	5	14	18	37	100
Idrettsfag	698	4	15	4	23	10	44	100
Naturbruk	214	9	7	1	15	7	60	100
Formgivingsfag	1 115	5	16	8	9	8	53	100

¹ Omfatter elever som fullførte videregående kurs II.

² Omfatter arbeidsmarkedskurs og annen videregående utdanning på videregående nivå.

studieretning for musikk, dans og drama begynte på studier ved et universitet og 12 prosent på en høyskoleutdanning. Grunnen til at folkehøgskoler er et populært valg for disse elevene, er at mange av disse skolene tilbyr opplæring innenfor estetiske fag som musikk, dans og drama. I tillegg til gode faglige tilbud, er det to andre forhold som også har betydning for elevenes valg av folkehøgskoleutdanning. For det første får elever som er 19 år, og som tar et år på folkehøgskole rett etter gjennomført treårig videregående opplæring, et ekstra stipend fra Lånekassen. For det andre får elever som har fullført et år på folkehøgskole tre konkurransepoeng ved inntak til høyere utdanning.

I en spørreundersøkelse foretatt av Statistisk sentralbyrå vinteren 2000/2001 på oppdrag fra Folkehøgskoleutvalget, kom det fram at av elever som valgte linje for estetiske fag og håndverksfag, sa fire av fem at stipend fra Lånekassen betydde mye for at de valgte å begynne på folkehøgskole. Mer enn halvparten oppga at å

få 3 poeng ved inntak til høyere utdanning var en grunn til at de valgte folkehøgskole (Lagerstrøm 2001).

Omtrent 27 prosent av elevene med studiekompetanse gikk direkte til universiteter og høyskoler, og dette utgjorde 60 prosent av alle som fortsatte med utdanning. Elever fra studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag trakk her opp gjennomsnittet. Denne studieretningen har også klart flest elever. Elevene på denne studieretningen utgjorde om lag 86 prosent av de som oppnådde studiekompetanse. 45 prosent av disse elevene var i utdanning 1. oktober 2000, og 28 prosent av elevene valgte å starte på utdanning ved et universitet eller en høyskole. Velger en å se på høyskole- og universitetsutdanning samlet, er det liten forskjell fra 1997, men det er en tendens til at en større andel elever velger høyskole- og en mindre andel universitetsutdanning. I 1997 var fordelingen på høyskole og universitet henholdsvis 15 og 14 prosent. Høsten 2000 var fordelingen 17 mot 11 prosent.

Andelen som går direkte over fra videregående skole til universitet og høyskole har endret seg opp gjennom 1970-, 1980- og 1990-tallet. På slutten av 1970-tallet ble det stadig færre som begynte å studere ved universiteter eller høyskoler samme år som de fullførte gymnas/allmennfaglig studieretning i videregående skole. Fra slutten av 1970-tallet og fram til slutten av 1980-tallet gikk om lag 20 prosent av elevene i gymnas/allmennfaglig studieretning direkte over i høyere utdanning. Rundt 1990 økte andelen til

godt over 30 prosent og hold seg på om lag samme nivå første halvdel av 1990-tallet (Jørgensen 1997). Spesielt var økningen i andelen til universitetene høy. Grunnen til dette var trolig en kraftig økning i ungdomsarbeidsledigheten på slutten av 1980-tallet. Utdanningskapasiteten hadde også en sterk økning fram til 1996. Endringer i strukturen i videregående opplæring i forbindelse med Reform -94 gjør det vanskelig å sammenligne tallene før og etter 1997, men det ser ut som om andelen som begynner å studere ved et universitet eller en høyskole rett etter videregående opplæring, har sunket mot slutten av 1990-tallet.

Økt etterspørsel etter fagarbeidere

For elever med oppnådd yrkeskompetanse, var andelen av personer som var i utdanning samme høst lav. I gjennomsnitt gjaldt det bare 11 prosent av elevene (tabell 2). Det var noe variasjon mellom studieretningene. Andelen av elever som hadde fullført studieretning for byggfag, og som fortsatte i utdanning, utgjorde bare om lag 4 prosent, mens tilsvarende andel for elever ved studieretning for naturbruk var 21 prosent og for formgivingsfag 17 prosent. Andelen av elever med yrkeskompetanse som fortsetter med utdanning rett etter videregående opplæring, har sunket med 22 prosentpoeng i årene 1997-2000. En årsak til at så få med yrkeskompetanse fortsetter i utdanning, er trolig den økte etterspørselen etter fagarbeidere de siste årene. Flere ungdommer kan gå direkte ut i arbeid etter endt utdanning.

Arbeidsmarkedssituasjonen for og etterspørselen etter ulike utdanningskategorier er tidligere omtalt i en artikkel i Samfunnsspeilet av Nils Martin Stølen. Som en følge av konjunkturoppgangen i norsk økonomi fra 1993 til 1998 har det vært en klar økning i etterspørselen etter arbeidskraft med videregående fagopplæring, og det ble registrert mangel på enkelte typer arbeidskraft. Spesielt gjelder det innenfor industri og bygge- og anleggsvirksomheten. Han påpeker også at andelen med fagutdanning i industrien og bygge- og anleggsvirksomheten har økt markert fra 1997 til 1999 (Stølen 2002). Utrengninger viser at andelen elev-

Tabell 2. Overgang fra videregående opplæring¹, etter studieretning og kjønn. Utdanning som ga yrkeskompetanse. 2000. Prosent

Studieretning våren 2000	I alt	I utdanning 1. oktober 2000 ¹			Ikke i utdanning 1. oktober 2000	I alt
		Videregående skoler og lærlinger	Annen videregående utdanning ² og folkehøgskoler	Universiteter og høyskoler		
Menn og kvinner						
i alt	25 311	8	1	1	89	100
Allm. øk. og adm. fag	1 871	1	1	4	93	100
Helse- og sosialfag	6 872	13	1	1	85	100
Naturbruk	921	16	1	4	79	100
Formgivingsfag	1 826	13	3	1	83	100
Hotell- og næringsm.fag	2 095	8	1	1	90	100
Byggfag	2 478	3	1	1	96	100
Tekniske byggfag	916	6	2	1	92	100
Elektrofag	2 441	10	1	2	87	100
Mekaniske fag	5 082	6	1	1	93	100
Kjemi- og prosessfag	297	6	1	5	88	100
Trearbeidsfag	512	4	1	1	94	100
Menn i alt	14 110	6	1	1	92	100
Allm. øk. og adm. fag	228	1	2	4	93	100
Helse- og sosialfag	732	6	1	2	91	100
Naturbruk	662	12	1	2	85	100
Formgivingsfag	261	13	3	1	84	100
Hotell- og næringsm.fag	1 103	6	1	1	92	100
Byggfag	2 462	3	1	1	96	100
Tekniske byggfag	850	5	1	1	93	100
Elektrofag	2 385	10	1	2	88	100
Mekaniske fag	4 783	6	1	1	93	100
Kjemi- og prosessfag	201	4	-	3	93	100
Trearbeidsfag	443	4	1	0	94	100
Kvinner i alt	11 201	11	2	2	85	100
Allm. øk. og adm. fag	1 643	1	1	4	93	100
Helse- og sosialfag	6 140	14	1	1	84	100
Naturbruk	259	26	2	8	64	100
Formgivingsfag	1 565	13	3	1	83	100
Hotell- og næringsm.fag	992	11	2	1	87	100
Byggfag	16	6	6	-	88	100
Tekniske byggfag	66	12	8	-	80	100
Elektrofag	56	13	2	5	80	100
Mekaniske fag	299	7	0	2	91	100
Kjemi- og prosessfag	96	10	3	8	78	100
Trearbeidsfag	69	3	-	4	93	100

¹ Omfatter elever som fullførte videregående kurs II.

² Omfatter arbeidsmarkedskurs og annen videregående utdanning på videregående nivå.

er fra studieretninger som byggfag og tekniske byggfag som fortsetter med utdanning har sunket de siste årene. I 1997 var det 14 prosent av byggfag-elevne og 23 prosent av elevne fra tekniske byggfag som valgte videre utdanning. I 2000 var tallene for de samme gruppene henholdsvis 4 prosent og 8 prosent.

Tilgangen på arbeid påvirker utdanningsvalgene. Flere tar de utdanningene det er etterspørsel etter. Dette underbygges av tall fra Læringscenterets statistikk (Mimir, nr. 4/5 2002) som viser at søkningen til yrkesfagene har økt, spesielt har det vært en markant økning i antall søkere på byggfag de siste årene. Det er en nedgang i antall søkere til allmenne, økonomiske og administrative fag. En medvirkende forklaring til økningen i yrkesfag på bekostning av allmenne, økonomiske og administrative fag kan også være den nye yrkesfaglige studieretningen "media og kommunikasjon", som alle fylker har tilbudt siden 2001 og som viser seg å være et ettertraktet tilbud blant elevne.

Jenter – morgendagens intelligentsia?

Det er liten endring i forskjeller på utdanningsvalg hos jenter og gutter. Av 2000-kullet utgjorde jentene 60 prosent av de som oppnådde studiekompetanse. I 1997 var jenteandelen 58 prosent. Guttene var i flertall blant dem som fikk yrkeskompetanse; 56 prosent av elevne på de utdanningene som ga yrkeskompetanse var gutter i 2000. I 1997 var andelen 58 prosent.

I NIFUs sluttrapport "I MÅL? Evaluering av Reform -94" (Støren, Kjersli og Aamodt 1998) fant en at jentene dominerte på studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag, helse- og sosialfag og formgivingsfag mens guttene dominerte på de øvrige studieretningene. Det er fremdeles slik at jenter og gutter velger tradisjonelt. Nesten ni av ti på studieretning for helse- og sosialfag våren 2000 var jenter, mens guttene var i stort flertall innenfor de tekniske fagene. Innenfor byggfag var tilnærmet 100 prosent gutter og innenfor elektrofag om lag 98 prosent.

Vi har fortsatt et kjønnssegregert utdanningsvalg innenfor videregående opplæring, til tross for at det er arbeidet med å bevisstgjøre elever på hvilke mekanismer som rår når det gjelder valg av utdanning og yrke. Bevisstgjøring om mekanismene fører likevel ikke til at individenes valg endres – på grunn av sterke sosiale strukturer og internaliserte normer/mønstre. Gutter og jenter sosialiseres på ulik måte, med ulike rollemodeller og oppvekstmiljø. Det påvirker selvbildet, hva de har lyst på, hva de kan og hva de synes at de passer til å gjøre.

Det var også en større andel av jentene enn av guttene som gikk direkte ut i videre utdanning. Forskjellen mellom jenter og gutter var størst blant elevne som gikk ut av videregående skole med studiekompetanse. Tabell 1 viser at andelen gutter og jenter som var i utdanning, var henholdsvis 33 og 53 prosent. Andelen jenter som begynte direkte på universiteter eller høyskoler var 33 prosent, mens guttenes andel var 19 prosent. Verneplikten er en av årsakene til at guttene kommer dårligere ut. Mange av guttene tar første-gangstjeneste i militæret rett etter avsluttet videregående opplæring. Men uavhengig av om gutter begynner i militære eller ikke, stemmer funnene godt med kjønnsfordelingen i høyere utdanning.

Landbakgrunn er eget, eventuelt mors, eventuelt fars fødeland. Når begge foreldrene er født i utlandet, er de i de aller fleste tilfeller født i samme land. I tilfeller der foreldrene har ulikt fødeland, er det mors fødeland som blir valgt. Vi bruker følgende landgrupper:

Norden

Øst-Europa

Vest-Europa (eksklusive Tyrkia)

Asia (inklusive Tyrkia)

Afrika

Sør- og Mellom-Amerika

Nord-Amerika og Oseania.

Dersom en ser på de som ble uteksaminert ved norske universiteter og høyskoler i studieåret 2000/2001, var nesten 60 prosent av dem kvinner. Kvinnene har vært i flertall blant kandidatene i universitets- og høyskoleutdanninger på hele 1990-tallet, og det har vært en gradvis økning. I studieåret 1990/1991 var andelen kvinnelige kandidater 54 prosent. Kvinneandelen var høyest på studier på lavere nivå, med 63 prosent. Mannlige kandidater var så vidt i overvekt på høyere nivå og i forskerutdanninger, med til sammen en andel på 54 prosent. Men også her synes kvinnene å være i ferd med å ta igjen mennene. Kvinneandelen på dette området har økt fra 32 til 45 prosent fra 1990/1991 til 2000/2001. Det blir interessant å se om dette i framtiden vil gjenspeile seg i en økning av kvinneandelen i ledende stillinger i samfunnet.

Ungdom med ulik landbakgrunn

Vi har delt elevene inn etter hvilket land de har bakgrunn fra. Det er skilt mellom elever med bakgrunn fra et nordisk land inkludert Norge og de utenfor Norden. Om lag 8 prosent av alle elevene som gikk ut av videregående skole i 2000, hadde landbakgrunn fra land utenfor Norden.

Tabell 3 viser prosentvis oversikt over hvor elever, som gikk ut av videregående opplæring våren 2000 med studiekompetanse, befant seg samme høst. Av ungdom med landbakgrunn utenfor Norden, var 46 prosent i utdanning samme høst. Tilsvarende tall for alle elevene i Norge med oppnådd studiekompetanse var 45 prosent. Splitter en opp elevene etter ulike landbakgrunnsområder, finner en noen forskjeller. Det var størst andel av elever med innvandringsbakgrunn fra Asia, inkludert Tyrkia, som var i utdanning samme år som de fullførte videregående opplæring. Det var 53 prosent som var i utdanning, noe som er 8 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet for alle elever. For elever med landbakgrunn fra Øst-Europa var 49 prosent i utdanning. Elever fra Amerika og Oseania, Vest-Europa (eksklusive Tyrkia) og fra Afrika hadde en lavere andel enn gjennomsnittet, henholdsvis 37, 40 og 41 prosent.

Tabell 3. Overgang fra videregående opplæring¹, etter landbakgrunn og kjønn. Utdanning som ga studiekompetanse. 2000. Prosent

Landbakgrunn	I alt	I utdanning 1. oktober 2000 ¹				Ikke i utdanning 1. oktober 2000	I alt
		Videregående skoler og lærlinger	Annen videregående utdanning ² og folkehøgskoler	Universitet	Høgskoler		
Menn og kvinner							
i alt	34 609	6	12	16	11	55	100
Norden	31 066	6	13	16	11	55	100
Øst-Europa	444	7	5	18	18	51	100
Vest-Europa (eksklusive Tyrkia)	787	4	11	11	13	60	100
Asia (inklusive Tyrkia)	1 505	9	10	20	14	47	100
Afrika	317	15	5	13	7	59	100
Sør- og Mellom-Amerika	257	10	9	11	8	63	100
Nord-Amerika og Oseania	233	4	12	9	12	63	100
Menn i alt	13 835	5	9	11	8	67	100
Norden	12 284	5	9	10	8	68	100
Øst-Europa	193	5	5	20	11	59	100
Vest-Europa (eksklusive Tyrkia)	349	5	10	9	9	67	100
Asia (inklusive Tyrkia)	630	8	7	19	12	54	100
Afrika	163	15	4	13	3	64	100
Sør- og Mellom-Amerika	111	10	5	13	9	64	100
Nord-Amerika og Oseania	105	2	6	4	16	72	100
Kvinner i alt	20 774	6	14	19	13	47	100
Norden	18 782	6	15	20	13	46	100
Øst-Europa	251	9	5	18	23	46	100
Vest-Europa (eksklusive Tyrkia)	438	4	13	13	17	54	100
Asia (inklusive Tyrkia)	875	11	11	21	16	41	100
Afrika	154	16	5	14	12	54	100
Sør- og Mellom-Amerika	146	10	12	9	8	62	100
Nord-Amerika og Oseania	128	6	16	14	9	55	100

¹ Omfatter elever som fullførte videregående kurs II.

² Omfatter arbeidsmarkeds kurs og annen videregående utdanning på videregående nivå.

Referanser

Jørgensen, Tor (1997): Utdanning i Norge. *Statistiske Analyser 1997*, Statistisk sentralbyrå.

Lagerstrøm, Bengt Oscar (2001): Bruk av folkehøgskolen 2000/2001. Notater 2001/29. Statistisk sentralbyrå.

Mimir. Nyhetsblad fra Læringscenteret - nasjonalt kompetansesenter for utdanningssektoren. Nr. 4/5 september 2002. Statistikken fins på <http://www.ls.no/utdanningsstatistikk/statistikk.asp>.

Stølen Nils Martin (2002): Godt samsvar mellom tilbud og etterspørsel for de fleste typer arbeidskraft. *Samfunnsspeilet* nr. 2/2002, Statistisk sentralbyrå.

Støren, Kjersli og Aamodt (1998): NIFUs sluttrapport "I MÅL? Evaluering av Reform -94".

Om lag 29 prosent av elevene med landbakgrunn utenfor Norden valgte overgang til universitet eller høyskole samme høst som de fullførte videregående utdanning med studiekompetanse. Tilsvarende regnestykke for elever fra Norden gir omtrent samme resultat – 27 prosent.

Kjønnsforskjellene er tydelige også blant innvandrerdøtre med studiekompetanse, selv om forskjellene gjennomgående er mindre enn for nordiske elever. En større andel av jentene enn guttene med samme bakgrunn, valgte utdanning rett etter avsluttet videregående opplæring (tabell 3). Minst forskjell mellom jenter og gutter, dersom en ser på elever med landbakgrunn utenfor Norden, finner en blant elever fra Sør- og Mellom-Amerika. Om lag 36 prosent av guttene og 38 prosent av jentene fortsatte med utdanning samme høst som de fullførte videregående opplæring. Størst forskjell mellom jenter og gutter, finner en hos elever fra Nord-Amerika og Oseania med om lag 28 prosent av guttene mot litt i overkant av 45 prosent av jentene. Denne forskjellen er litt mindre enn gjennomsnittet for alle elevene som gikk ut av videregående opplæring med studiekompetanse. Sosiale forskjeller som familiebakgrunn og oppvekstmiljø vil trolig bidra til å forklare noe av det som kan se ut som kulturforskjeller.

